

Джураева Дилноза Даврон қизи,
Бухоро давлат университети тадқиқотчиси

ХИЗМАТЛАР СОҲАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ

УДК: 330

ДЖУРАЕВА Д.Д.-Қ. ХИЗМАТЛАР СОҲАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ

Ушбу мақолада хизматлар соҳасини ривожлантиришда инновацион салоҳият ва ёндашувларни тадқиқ этишнинг услубий масалалари кўриб чиқилган бўлиб, инновация фаолиятни инфратузилмасини шакллантириш, шу асосда илмий ишланмаларни иқтисодийётнинг тегишли соҳа ва тармоқларига жорий этиш кўламини ошириш асосида янги хизмат турларини кўпайтириш юзасидан илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган. Фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясини мустаҳкамлаш ва тижоратлаштиришнинг амалий механизмларини кучайтириш асосида инновацион хизматлар номенклатурасини кенгайтириш масалалари ёритиб берилган.

Таянч иборалар: инновация, инновацион хизматлар, янги хизмат турлари, номенклатура, жорий этиш.

ДЖУРАЕВА Д.Д.-К. НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ СФЕРЫ УСЛУГ

В статье рассматриваются методические вопросы исследования инновационного потенциала и подходов к развитию сферы услуг, разрабатываются научно обоснованные предложения и рекомендации по формированию инфраструктуры инновационной деятельности, на основе которых увеличиваются масштабы внедрения научных разработок в соответствующих отраслях. Освещены вопросы расширения спектра инновационных услуг на основе усиления интеграции науки, образования и производства и усиления практических механизмов коммерциализации.

Ключевые слова: инновации, инновационные услуги, новые виды услуг, номенклатура, внедрение.

DJURAeva D.D.-Q. SCIENTIFIC AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN IMPROVING THE SERVICES SECTOR

In the article is discussed methodological issues of innovative potential and approaches to the service sector development researches. There is developed scientifically based proposals and recommendations for the innovative activities infrastructure formation, based on which to increase the scope of introduction of scientific developments in relevant sectors and industries. The issues of expanding the range of innovative services on the basis of strengthening the integration of science, education and industry and strengthening the practical mechanisms of commercialization are highlighted.

Key words: innovation, innovative services, new types of services, nomenclature, introduction.

Кириш.

Республикада хизматлар соҳасининг тез-кор ўсиш суръатларини таъминлаш, мазкур йўналишда тадбиркорликни янада қўллаб-қувватлаш ва аҳоли учун янги иш ўринларини яратиш, шунингдек хизматлар соҳаси корхоналари фаолиятини балансли ривожлантириш ва диверсификациялашни таъминлаш, улар кўрсатадиган хизматларнинг рақобатбардошлилиги ва сифатини ошириш бугунги кунда амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий йўналишларидан бири ҳисобланади.

Бугунги кунда сервис ва хизматлар соҳаси иқтисодийнинг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Давлат томонидан қўллаб-қувватлаш сиёсатини амалга ошириш, мамлакатимизда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришни рағбатлантириш ҳисобига ижобий натижаларга эришилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «2016-2020 йилларда хизматлар соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида»ги 55-сон қарорида республикаимизда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг қуйидаги устувор йўналишлари белгилаб берилган:

- хизматлар соҳасини ривожлантириш ҳисобига ялпи ички маҳсулотни кўпайтириш, унинг республика иқтисодийидаги улушини 48,7 фоизгача етказиш;
- 2020 йилга бориб қишлоқ жойларда хизматларни 1,8 бараварга ўстириш;
- муҳандислик-коммуникация, йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш, тармоқларда замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ҳисобига хизматлар соҳасини, таркибий ўзгартиришларни жадал ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш;
- рақобат муҳитини шакллантириш, кичик ва хусусий тадбиркорлик субъектларини ривожлантиришга қўмаклашиш;
- турли инновация хизматларини, янги алоқа воситаларини кенгайтириш;
- аҳолининг телекоммуникация тармоқларидан фойдаланиш техник имкониятларини таъминлаш, улар асосида сифатли хизматлар кўрсатиш, телефон алоқаси ва телевидениенинг рақамли тизимларига тўлиқ ўтиш, 2020 йилга бориб алоқа ва ахборотлаштиришнинг республика иқтисодийидаги улушини 2,5 фоизгача етказиш;

– энг янги электрон, тўлов технологияларини жорий этган ҳолда молия хизматларини ривожлантириш;

– соғлиқни сақлаш соҳасида юқори технологияли хизматларни янада ривожлантириш [1].

Мамлакатда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотларга қарамасдан, хизматлар соҳасида ечимини кутаётган муаммолар етарли. Жумладан, йўл бўйи инфратузилмасининг хорижий мамлакатлар стандартларга жавоб бермаслиги, инновацион тадқиқот натижаларининг хизматлар соҳасида татбиқ этилмаётганлиги ва бошқалар.

Илмий муаммони қўйилиши.

Маълумки, иқтисодий пасайиш бошланиши ёки инфляция ривожланишининг узоқ муддатли даври кузатилиши билан янгиликлар киритиш оқимини фаоллаштиришга чақириқлар янграй бошлайди. Бундай талаблар асосида технологик ва ташкилий ўзгаришларга узоқ муддатли иқтисодий ўсишнинг манбаси сифатида муносабатда бўлиш ётади. Бундай қарашлар фойдасига хизмат қиладиган жиддий далиллар мавжудлиги шубҳасиз. Бироқ янгиликлар киритишга йўналтирилган давлат сиёсатини диққат билан ўрганиш шуни кўрсатадики, ҳақиқатда бундай фикр фойдасига хизмат қиладиган даъволар биринчи қарашдан кўра камроқ. Техника, технологиялар ва жамоат тузумининг ривожланиши билан боғлиқ бўлган айрим ҳолатларни бир четга қўйиб туриб, биз жиддий эътиборга лойиқ бўлган муҳим бир ғояни тушуниб етамиз. Бу ғоя дастлаб Й.Шумпетер [2] томонидан илгари сурилган, сўнгра кузатилаётган иқтисодий фаоллик ўзгаришлари қайсидир тарзда техника, технология ва ташкилий ўзгаришлар билан боғлиқ деган фикрга айланди.

Й.Шумпетер методологиясининг бошланғич жиҳатини кам сонли тадбиркорлар томондан амалга оширилаётган янгиликлар киритиш бошланғич ҳаракати билан эргашувчилар оммасининг тақлидий фаолияти ўртасидаги фарқ ташкил қилади. Янгиликларни жорий қилиш ёки янги ишни очишга камчиликкина журъат эта олади. Бироқ кимдир қатъий ҳаракат қилиши билан, қолганлар унга тақлид қилишга тайёрлик билдира бошлайдилар. Шу сабабли асосий янгиликлар киритишга кўпинча иккиламчи янгиликлар киритиш ва ўхшатишлар ҳамроҳлик қилади. Демак, янгиликлар киритиш камдан-кам ҳолларда бир текис тақсимланади. Улар «онда-сонда гуруҳ ёки кластерларда» пайдо бўлади [3].

Янгиликлар киритиш оқимининг бундай узук-узук ҳолатда бўлиши, ўз навбатида, капитал қўйилмалар даражаси кучли ўзгаришларига сабаб бўлади. Базис янгилик ортидан борувчи янги корхоналар, молия компаниялари яратиш капитал қўйилмалар соҳасида шов-шувларга олиб келиши муқаррар. Бу жараёни ўзаро боғлиқ бўлган саноат ва хизмат кўрсатиш тармоқларида ишбилармонлик кенгайишининг «иккинчи тўлқинлари»ни вужудга келтирувчи яширин кумулятив механизм ҳаракати кучайтириб юборади. И.Шумпетернинг сўзларига кўра: «Кўп нарса шундай «иккинчи тўлқин» чўққисида, ҳеч қандай янгиликсиз ёки реал ҳаракатлантирувчи куч томондан тўғридан-тўғри ички турткисиз пайдо бўлади» [4]. Қисқа қилиб айтганда, иқтисодий ўсишлар пайдо бўлишининг сабаблари янгиликлар киритиш кластерларининг шаклланиши билан боғлиқ бўлиши лозим.

Шу билан бирга, янгиликлар киритиш бир вақтнинг ўзида ишлаб чиқариш имкониятлари, хомашё материалларининг очиқлиги, нархлар, истеъмолчиларнинг даромадлари, пул ресурслари ва ҳ.к. ўртасида вужудга келган иқтисодий ўзаро алоқаларга путур етказиши. Иқтисодий тизим мувозанат ҳолатидан чиқиб кетади, янгиликлар киритиш туфайли пайдо бўлган муайян натижаларни жамият фақат босичма-босқич ўзлаштириши мумкин. Шу сабабли иқтисодий жиҳатдан кескин ривожланиш ортидан пасайишнинг келиши муқаррар бўлиб, бу ҳолатда иқтисодий конъюнктура, нарх тузилмаси, ҳарajatлар ва пул оқимларининг қайта ташкил этилиши рўй беради. Пасайиш жараёнида кўпинча ўз ривожланиш динамикаси аниқланади ва шу тариқа тизим иқтисодий турғунлик ҳолатига тушиб қолади.

И.Шумпетер айтиб ўтганидек: «Турғунлик (депрессия) иқтисодий тизимнинг кескин ривожланишга жавоби ёки бундай ривожланиш натижасида тизим тушиб қолган вазиятга мослашишидан бошқа нарса эмас» [4]. Ўз навбатида, иқтисодиётнинг жонланиши бошқа жараён – мослашиб олишга боғлиқ бўлади. Баъзида бу жараённинг ривожланиши тизимнинг мувозанат ҳолати томон ҳаракатланишига хизмат қилиши мумкин. Инновацион фаолликнинг янги «портлаши» билан бутун цикл яна қайта такрорланади.

Кўриб чиқилаётган назарий тузилишда бутун иқтисодий тизимнинг «ёшаруви» мавжуд технологиялар модификациясидан фарқлаш лозим бўлган туб янгиликлар киритиш билан белги-

ланиши муҳим аҳамият касб этади. Одатда р олими Кондратьевнинг номи билан боғланадиган ушбу концепцияга мувофиқ, иқтисодий конъюнктура ҳаракати тахминан эллик йиллик давр тенг цикллар шаклига эга бўлади. Бу концепцияни рад қилган ҳолда Шумпетер аниқлади. Кондратьев таъкидлаган биринчи тўлқинини кўтарилиши (1787-1800 йй.) буғ машиналарини пайдо бўлиши билан, иккинчи тўлқини (1843-1856 йй.) – темир йўлларнинг кенг тарқалиши билан, учинчи тўлқини (1898-1911 йй.) – электр автомобилларнинг кенг тарқалиши билан асосланади. Шундай қилиб, классик назарияда технологик янгиликлар киритиш кузатилаётган иқтисодий ўсиш ўзгаришларининг дастлабки сабаблари ҳисобланади.

Ҳозирги кунда конъюнктуранинг катта цикллари назарияси муаллифи Н.Д. Кондратьевнинг илмий тадқиқотлари яна долзарб аҳамият касб этмоқда [5]. Ушбу назарияга мувофиқ, замонавий инқироз 80-йилларнинг охирида бошланган кўтарилиш тўлқинида янги давр, яъни пасайиш борувчи тўлқин – иқтисодий тизим «қайта юклиниш» жараёнига ўтиши ва «совун кўпиги»да тизимнинг ёппасига қадрсизланиши йўли билан ҳаддан зиёд ортиқча тўпланган капиталдан халос бўлиш талаб этилган давр томон кескин бурилишга ясади. Шунингдек, Кондратьев фикрига кўра ҳар бир цикл янги муайян бир тарихий шароитлардаги технологик тараққиётнинг, ишлаб чиқариш кучлари ривожланишининг янги бир босқичидан кечади, мана шунинг учун ҳам у ўтган циклни оддий бир қайтарилиши ҳисобланмайди.

Кондратьев инновацияларни ривожланишининг йирик циклдаги кўтарилувчи ва пасайиб борувчи босқичларга ажратиб, тўрт фаза (давр)га бўлишга ифодалайди. Бу фазалар жонланиш (тикланиш) юксалиш (равнақ топиш); таназзул (рецессия) в тушкунлик (депрессия) деб номланади.

Кўтарилувчи босқич халқаро иқтисодиётда юқори даражадаги ҳўжалик конъюнктурасининг узок, тахминан 20-30 йил давомида етакчили қиладиган (жонланиш ва юксалиш) даврни қамра олади, бунда у қисқа муддатли чуқур бўлмаган инқирозларни осонлик билан енгиб ўтган ҳолда динамик ривожланади. Пасайиб борувчи босқич (таназзул ва тушкунлик даврлари) – бу узок муд датли, тахминан 20 йил давом этадиган пас ай ҳўжалик конъюнктураси етакчилик қиладиган давр, бунда гарчи вақтинчалик кўтарилишлар бўлиб турса-да, депрессия ва тадбиркорлик фаоллигининг паст даражаси етакчилик қилади.

Оқибатда жаҳон иқтисодиёти барқарор ривожланмайди, вақти-вақти билан чуқур инқирозларга тушиб қолади. Шундай қилиб, кўтарилиш босқичи олдида инқироз ва тушкунликлар даврининг келиши муқаррар экан.

Шуниси ажабланарлики, айнан депрессияга учраган даврда иқтисодиётнинг инновацияларга мойиллиги энг юқори бўлар экан. Депрессия «омон қолиш» учун имкониятлар излашга мажбур этади, инновация жараёнлари эса уларни бартараф эта олади. Бу ҳолатни илк бор немис тадқиқотчиси Г.Менш (Mensch, 1979) аниқлаган ва «депрессиянинг триггерли самараси» [6] деб номлаган, бунда у депрессия инновация жараёнини ҳаракатлантириб юборишини назарда тутган. Г.Менш, шунингдек, инновация жараёни бир маромда бўлмаслиги ва у даврий тавсифга эгаллигини ҳамда бу жараён ҳар сафар диффузия жараёнида инновацион кластерларнинг юзага келиши билан тугашини кўрсатиб берган.

Америкалик тадқиқотчи К. Фримен (Freeman, 1987)нинг таъкидлашича, бу жонланиш вақтида юз беради [7]. Инновация жараёнини юргизиб юбориш вақти депрессия даври ва қисман жонланиш даврини ўз ичига олган ҳолда, узоқ вақтга чўзилади. Бироқ, М.Хироока (Hirooka, 2006) [8], катта миқдордаги эмпирик маълумотларни таҳлил қилиш асосида инновациялар диффузияси билан Кондратьевнинг йирик цикллари ўртасида узвий боғлиқлик борлигини исботлаб берди ва янгиликлар диффузияси мустақил шаклланиш механизмига мувофиқ Кондратьевнинг йирик циклидаги кўтарилиш босқичи бўйлаб инновацияларни оралиб тўплаб боришини тасдиқлади.

Шундай қилиб, янгиликлар диффузияси Кондратьев циклининг кўтарилувчи босқичи билан тўлиқ тарзда мувофиқ келади ва циклнинг энг юқори чўққисида ўз маромига етади. Бундан эса қуйидагича муҳим амалий хулоса чиқариш мумкин: давлатнинг инновация сиёсати муваффақияти депрессия ва жонланиш даврида ҳукумат раҳбарларининг инновация жараёнларини кучайтириш синергетик самара бера оладиган вақтни олдиндан кўра олиши ва уни фаол қўллаб-қувватлашга имкониятларига тўла-тўқис боғлиқ. Аксинча, агар ҳукумат ёрдами кечиктирилса, инновациялар самардорлиги сезиларли равишда пасайиб кетади.

Бироқ йигирманчи асрнинг охирларида шунга гувоҳ бўлдики, технологик янгиликлар киритиш баъзида алоҳида мақсадга айланиб, жамият ривожланишининг реал эҳтиёжлари билан унча-

лик боғлиқ бўлмайди. Бунинг натижасида атроф-муҳит билан боғлиқ муаммолар, технологик ва техноген рискларнинг ўсиши, янги вирусларнинг (биологик вируслари ва ахборот вируслари) ва ҳ.к. пайдо бўлади. Бу қатор техник ва технологик янгиликлар киритишни ва тарқатишда маълум бир чекловлар ва тартибга солувчи воситалар киритиш заруратини кўрсатади.

Иқтисодий адабиётларда [9-14] «инновациялар», «инновацион жараён», «инновацион фаолият» тушунчаларининг кўплаб таърифларини учратиш мумкин. «Инновациялар» (янгиликлар) тушунчаси замонавий иқтисодиёт фанида кўпроқ инновацион фаолиятнинг амалий фаолиятда фойдаланилаётган, бозорга жорий қилинган янги ёки такомиллаштирилган технологик жараён, янги ёки такомиллаштирилган маҳсулот кўринишида намоён бўладиган якунланган натижаси сифатида талқин қилинади. Баъзида бу таърифга ижтимоий соҳада олинган натижа ҳам қўшилади.

Инновацияларга хос бўлган универсал хусусиятлар орасидан кўпчилик муаллифлар қуйидагиларни ажратиш кўрсатади: янгилик, бозор талабини қондириш, тижорат жиҳатидан амалга ошириш мумкинлиги.

Шунинг билан, хизматлар соҳасини ривожлантиришда инновацион салоҳият ва ёндашувларни тадқиқ этишнинг услубий масалалари борасида, инновация фаолиятни инфратузилмасини шакллантириш, шу асосда илмий ишланмаларни иқтисодиётнинг тегишли соҳа ва тармоқларига жорий этиш ва янги хизмат турларини кўпайтириш юзасидан қатор ҳал қилинмаган, тадқиқотлар ўтказилиши лозим бўлган илмий муаммолар мавжуд.

Тадқиқот методологияси.

Хизматлар соҳасида ташкилий-иқтисодий инновацияларнинг вужудга келиши ва тарқалиши ички механизмларини тизимли ёндашув асосидагина тўғри тушунилиши мумкин.

Мақолани тайёрлаш жараёнида анализ ва синтез усуллари билан биргаликда, илмий абстракциялаш усулидан ҳам самарали фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар.

Амалга оширган тадқиқотларимиз шуни кўрсатмоқдаки, дунёда сервис соҳасининг ялпи ички маҳсулотдаги улуши ўртача 61 фоизни ташкил этади. Мамлакатимизда бу кўрсаткич 36 фоиздир. Лекин 86 фоиз қўшилган қиймат шу соҳада яратилади. Республикамиз миқёсида ушбу таҳлилларни давом эттирадиган бўлсак,

Қорақалпоғистон, Қашқадарё, Наманган, Сурхондарёда аҳоли жон бошига хизматлар ҳажми мамлакатимиздаги ўртача кўрсаткичдан 2 баробар паст.

2020 йил маълумотларига кўра, ҳудудлар бўйича кўрсатилган хизматлар бўйича Тошкент шаҳридан кейин Тошкент, Самарқанд ва Фарғона вилоятлари юқори кўрсаткичларни кўрсатган бўлса, Навоий, Жиззах, Сирдарё вилоятлари республикада нисбатан паст кўрсаткичларни кўрсатган.

Биргина, йўл бўйи инфратузилмасини яхшилаш орқали Республика бўйича 700 миллиард сўмлик қўшимча хизматлар яратиш имкони мавжуд. Жумладан, 150 дан ортиқ туман ва шаҳардан ўтадиган 10 минг километр йўлда 400 дан зиёд йирик сервис объектлари учун эҳтиёж мавжуд [16].

Бунда инвесторлар иштирокида истироҳат боғлари ҳамда хиёбонларнинг бир қисмида енгил конструкцияли савдо, умумий овқатланиш ва кўнгилочар объектлар ташкил этиш, таълим, маданият, спорт ва соғлиқни сақлаш объектларининг бўш турган қисмини тадбиркорларга бериш орқали ҳам кўплаб хизматларни йўлга қўйиш мумкин.

Хизматлар бўйича йиллик тушуми бир миллиард сўмдан кам бўлган тадбиркорлар учун қўшилган қиймат солиғини чорак якуни бўйича тўлаш тартибини давом эттириш чоралари кўрилмоқда. Бу эса 8 мингдан зиёд тадбиркор ихтиёрида бир чоракда 220 миллиард сўм айланма маблағ қолишига имкон беради.

Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш Ўзбекистон иқтисодиётининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон фармони билан "2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиш бўйича Ҳаракатлар стратегияси" тасдиқланди. Ушбу ҳужжат аслида жамиятнинг барча жабҳаларида тизимли ислохотлар учун «йўл харитаси» га айланди.

Таҳлилларга кўра, ривожланган мамлакатлар ялпи ички маҳсулотининг таркибида хизмат кўрсатиш соҳасининг улуши 50,0 фоиздан ошади. Жаҳон банкининг ҳисоб-китобларига кўра, хизмат даромадлари жаҳон ялпи ички маҳсулотининг тахминан 70 фоизини ташкил этади. Хизмат кўрсатиш соҳасида етакчилик қилаётган мамлакатлар орасида бу кўрсаткич Люксембургда - 88,3 фоиз, Кипрда - 87,4 фоиз, Мальтада - 85,5 фоиз, Данияда

- 76,3 фоиз, Испанияда - 74,8 фоиз, Буюк Британияда - 79, 6 фоиз, Америка Қўшма Штатларида эса 77,6 фоизни ташкил этади [16].

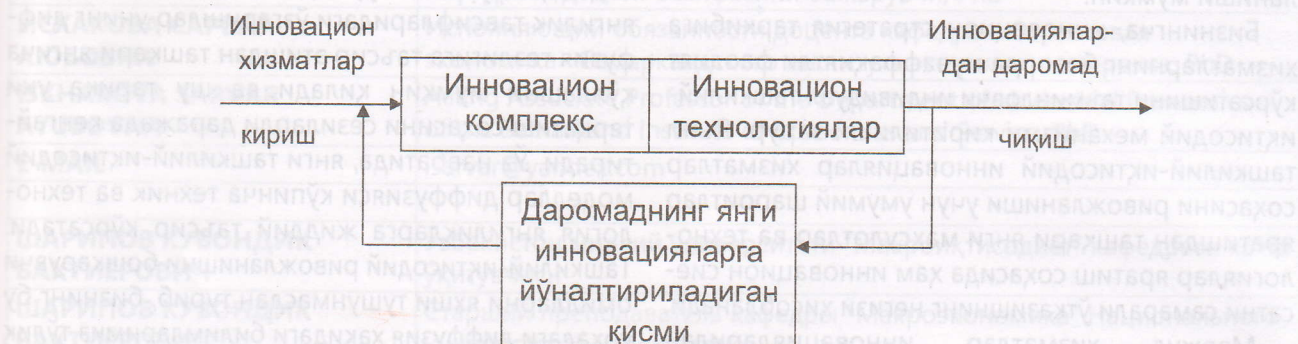
Мамлакатимизда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш шартларидан бири мамлакат иқтисодий салоҳиятининг ўсиши ва миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини оширишдан иборат. Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки Ўзбекистонда хизматлар соҳаси иқтисодиётнинг реал секторига нисбатан жадал суръатларда ривожланиб бормоқда. Бу жаҳон иқтисодиётидаги глобаллашув тенденцияларини ҳисобга олган ҳолда, миллий иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар, ўз навбатида аҳоли фаровонлигини ошириш, шунингдек бозорни хизматлар соҳасидан тўлдиришга ҳам боғлиқ.

Хизматлар соҳасидаги инновацион жараёнларни ҳам таснифлаш мақсадга мувофиқ. Б айнан ташкилий-иқтисодий инновациялар учун муҳим аҳамиятга эга, чунки бу ерда асосий натижа эмас, балки бу инновацияларнинг бутун фаолият узлуксизлигини қанчалик таъминлаш ҳисобланади. [16]

Хизматлар соҳасидаги субъектларнинг инновацион фаолияти соҳасида муаллифларнинг мавжуд назарий-методологик тадқиқотларига таянган ҳолда хизматлар инновацияларининг ташкилий ва иқтисодий янгиликлар билан боғлиқ бутун доирасини маълум бир тизимга келтириш ва уларнинг юзага келишига сабабчи бўлган асосий қонуниятларни аниқлашга ҳаракат қилиш кўрамиз. Бироқ ташкилий-иқтисодий инновациялар ролини янада чуқурроқ тушуниш учун инновацион фаолиятнинг ушбу ўзига хос объекти қандай вужудга келиши ва режалаштирилишини тушуниб олиш зарур.

Инновацион фаолият жараёнида тасодифлар муҳим роль ўйнайди, чунки, ташкилий-иқтисодий инновациялар соҳасида битта янгиликнинг ўзи бир нечта мустақил йўлдан бориши мумкин. Технологиялар соҳасидаги бўлгани каби, ташкилий иқтисодий ривожланиш соҳасида ҳам инновацион жараён тасодифий омиллар ва тўпланиш бориш табиатига эга бўлган омилларнинг ўзаро ўйинларига йўналтирилган деб таъкидлаш мумкин.

Бир сўз билан айтганда, жиддий ташкилий иқтисодий инновациялар миқёси ва таъсир даражаси бўйича кичикроқ инновациялар тўпланишининг натижаси ҳисобланади, яъни технологик циклларда бўлгани каби, объектив равишда ташкилий-иқтисодий ривожланиш цик

1-расм. Хизматлар соҳасида инновацион жараённинг тизимли модели¹.2-расм. Инновацион хизматлар бозорига таъсир этувчи омиллар².

ларининг маълум бир кетма-кетлиги вужудга келади.

Хизматлар соҳасининг инновацион комплекси бу – очик тизим, яъни у ташқи ресурсларни тўплайди ва ўзгартиради (1-расм). Моделга киришда муайян инновацион технология ва маҳсулотларга айлантириладиган инновацион хизматлар акс эттирилади.

Тизимли ёндашув методологияси нуқтаи назардан хизматлар соҳасининг инновацион комплекси белгиланган ўзаро алоқалар билан бирлаштирилган элементлардан (тадбиркорлик субъектлари, банклар, консалтинг фирмалари, ахборот тизими ва инновацияларни ишлаб чиқувчилар) таркиб топган тўлақонли бир тизим сифатида таърифланиши мумкин.

Таъкидлаб ўтиш жоизки, хизматлар соҳасидаги инновацион жараёнга ижтимоий, миллий ва маданий омиллар таъсир кўрсатади. Бу ҳолатда ресурс уни белгиланган миқдоргача тўплаш бутун инно-

вацион жараённи қайта тиклашга имкон берадиган захира сифатида ифодаланган.

Хизматлар соҳасида инновацион стратегия, стратегик менежмент натижаси сифатида, биринчи навбатда ривожланишнинг ташқи омиллари таҳлилига асосланади. Шу боисдан молия бозорларининг қайси тавсифлари ва шарт-шароитлари бугунги кунда инновациялар стратегияси йўналишини белгилаб беришини аниқлаш муҳим аҳамият касб этади. 2-расмда инновацион хизматлар бозорига таъсир этувчи ташқи муҳитнинг асосий элементлари кўрса

Хулоса ва таклифлар.

Кўриб турганимиздек, инновацион фаолиятнинг ташкилий-иқтисодий таркибий қисми бугунги кунда муносиб баҳоланаётгани йўқ. Ваҳоланки, айнан у техника ва технологияларнинг замонавий турлари ривожланишида асосий ҳаракатлантирувчи куч ҳисобланади. Инновацион фаолиятнинг бошқа йўналишлари фақат янгича ташкилий ва иқтисодий моделлар доирасидагина мақсадли йўналтирилган ҳолда ва

¹ Расм муаллиф ишланмаси.

² Расм муаллиф ишланмаси.